

Юлія М. Неговська¹, Мілан В. Белень², Зоряна О. Грицишена³

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ РЕАГУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню викликів, економічних наслідків та шляхів реагування на міграційні процеси в Україні. Адже сучасні міграційні процеси, що виникли внаслідок повномасштабної агресії російської федерації проти України, стали потужним викликом як для нашої держави, так і для міжнародної спільноти. Масштабна вимушена міграція, яка супроводжується численними соціальними, демографічними та економічними наслідками, вимагає розробки ефективної стратегії реагування як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Дослідження засвідчує, що мотивація до міграції в умовах війни має багатовимірний характер — від безпекових і політичних до економічних, соціальних і екологічних чинників. Зміни у динаміці трудової міграції, поєднані зі зростанням вимушеної міграції, змінюють структуру населення, створюють виклики для ринку праці, системи соціального забезпечення та освіти, а також впливають на довгострокові перспективи відновлення країни.

Водночас міграційні процеси відкривають і нові можливості: українці демонструють високий рівень адаптації до нових умов, активно інтегруючись у соціально-економічне життя країн Європи. Їхня присутність стимулює економічну активність, заповнює дефіцит робочої сили, посилює освітній і науковий потенціал у приймаючих країнах.

Ключовим завданням для України після завершення війни стане рееміграція — повернення громадян на батьківщину. Це вимагає формування чіткої державної політики, спрямованої на забезпечення гідних умов життя, відбудову зруйнованої інфраструктури, створення робочих місць, розвиток малого і середнього бізнесу, а також підтримку освітніх і соціальних програм для адаптації та інтеграції повернених громадян.

Для України повернення емігрантів після завершення бойових дій має стати стратегічним пріоритетом державної політики. Влада вже сьогодні має формувати ефективні механізми повернення, стимулювання реїміграції громадян, гарантування безпеки, доступу до житла, створення гідних умов для праці та життя, соціальних послуг та освітніх можливостей. Важливо також забезпечити психологічну адаптацію та реінтеграцію тих, хто пережив війну та вимушене переселення.

Таким чином, успішне реагування на міграційні виклики є передумовою стабілізації демографічної ситуації, збереження людського капіталу та забезпечення сталого розвитку держави у післявоєнний період.

Ключові слова: міграція, міграційні процеси, переміщення населення, біженці, рееміграції українських громадян, соціально-економічна безпека.

Табл. 1. Літ. 11.

DOI: 10.32752/1993-6788-2025-1-285-296-305

Yulia Negovska, Milan Belen, Zoriana Hrytysshena

MIGRATION PROCESSES IN UKRAINE: CHALLENGES, ECONOMIC CONSEQUENCES AND WAYS OF RESPONSE

The article is devoted to the study of challenges, economic consequences and ways of responding to migration processes in Ukraine. After all, modern migration processes that arose as a result of the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine have become a powerful

¹ National Academy of Management. Ukraine

² National Academy of Management. Ukraine

³ Zhytomyr Polytechnic State University. Ukraine

challenge for both our state and the international community. Large-scale forced migration, which is accompanied by numerous social, demographic and economic consequences, requires the development of an effective response strategy both at the national and international levels.

The study shows that the motivation for migration in wartime is multidimensional — from security and political to economic, social and environmental factors. Changes in the dynamics of labor migration, combined with the growth of forced migration, change the structure of the population, create challenges for the labor market, social security and education systems, and also affect the long-term prospects for the country's recovery.

At the same time, migration processes open up new opportunities: Ukrainians demonstrate a high level of adaptation to new conditions, actively integrating into the socio-economic life of European countries. Their presence stimulates economic activity, fills the labor shortage, and strengthens the educational and scientific potential in host countries.

The key task for Ukraine after the end of the war will be re-emigration — the return of citizens to their homeland. This requires the formation of a clear state policy aimed at ensuring decent living conditions, rebuilding destroyed infrastructure, creating jobs, developing small and medium-sized businesses, as well as supporting educational and social programs for the adaptation and integration of returned citizens.

For Ukraine, the return of emigrants after the end of hostilities should become a strategic priority of state policy. The authorities should already today form effective mechanisms for return, stimulate the re-emigration of citizens, guarantee security, access to housing, create decent conditions for work and life, social services and educational opportunities. It is also important to ensure the psychological adaptation and reintegration of those who survived the war and forced displacement.

Thus, a successful response to migration challenges is a prerequisite for stabilizing the demographic situation, preserving human capital and ensuring sustainable development of the state in the post-war period.

Keywords: migration, migration processes, population displacement, refugees, re-emigration of Ukrainian citizens, socio-economic security.

Peer-reviewed, approved and placed: 02.03.2025.

Постановка проблеми. Повномасштабна агресія російської федерації проти України радикально трансформувала існуючі тенденції у сфері міграційних процесів, які були раніше сформовані. Якщо до 2022 року основними рушійними мотивами еміграції громадян України були економічні чинники, такі як пошук роботи, вища заробітна плата, кращі умови життя за кордоном — то з початком воєнних дій на перший план вийшла потреба у фізичному захисті та безпеці життя. Масштабний виїзд громадян з України змусив громадян шукати тимчасовий або постійний прихисток в інших країнах.

Хвиля міграції 2022 року стала безпрецедентною за масштабами, швидкістю, географією розселення та тривалістю, та перевищила усі попередні етапи української еміграції. Водночас вона породила численні соціальні, економічні, демографічні й безпекові виклики, як для України, так і для країн, що приймають біженців. Втрата мільйонів громадян, здебільшого працездатного віку, є серйозним викликом для національного ринку праці, системи охорони здоров'я, освіти та післявоєнної відбудови.

Для України повернення емігрантів після завершення бойових дій має стати стратегічним пріоритетом державної політики. Влада вже сьогодні має

формувати ефективні механізми повернення, стимулювання реіміграції громадян, гарантування безпеки, доступу до житла, створення гідних умов для праці та життя, соціальних послуг та освітніх можливостей. Важливо також забезпечити психологічну адаптацію та реінтеграцію тих, хто пережив війну та вимушене переселення.

Попри складну ситуацію, соціологічні опитування демонструють, що значна частина українських громадян, які тимчасово перебувають за кордоном, готова повернутися і долучитися до відновлення держави. Ключовим чинником у цьому процесі стане швидкість відновлення економіки, ефективність державного управління, наявність робочих місць і соціальних гарантій.

Сучасна міграція — багатогранне явище, яке охоплює добровільні та вимушені переміщення, трудову, освітню, політичну, екологічну та релігійну міграцію, має різні терміни, інтенсивність і цілі. У зв'язку з цим особливої важливості набуває формування та впровадження комплексної міграційної політики, що враховує потреби не лише держави, але й самих мігрантів. Ці завдання сьогодні активно реалізуються не лише на національному рівні, але й за підтримки міжнародних організацій та об'єднань, таких як: ООН, Міжнародна організація з міграції, Європейського Союзу тощо.

Таким чином, дослідження вимушеної міграції в умовах воєнних дій в Україні та пошук механізмів ефективної рееміграції є надзвичайно актуальним і потребують наукового обґрунтування та скоординованої державної політики, орієнтованої на збереження людського капіталу та сталий розвиток країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження всесторонніх питань міграційних процесів під час війни присвячено праці вітчизняних вчених, таких як: О. Сидорчука, Б. Дмитрука та М. Романюк та інших.

Мета дослідження полягає в дослідженні викликів, економічних наслідків та шляхів реагування на міграційні процеси в Україні.

Основні результати дослідження. У XXI столітті спостерігається активне посилення інтеграційних процесів, які мають багатовимірний вплив на економічний, демографічний та соціальний стан країни. Ці процеси не лише визначають рівень політичної стабільності країни, але й безпосередньо впливають на динаміку національної економіки, стан добробуту населення, якість освіти і доступ до соціальних послуг. Така багатогранність впливу обумовлює зростання наукового інтересу до дослідження інтеграційних процесів з метою їх глибшого розуміння, обґрунтування можливих наслідків та формування ефективних механізмів управління ними.

Особливої уваги ця проблематика набула у світлі повномасштабної агресії РФ проти України, яка стала потужним дестабілізаційним чинником не лише для нашої держави, а й для глобальної геополітичної системи. Воєнні дії суттєво підірвали глобальну економічну безпеку, спричинивши дисбаланс інтересів багатьох країн та загостривши низку викликів, пов'язаних з міграцією робочої сили, економічною ізоляцією окремих регіонів та загальною нестабільністю міжнародного співтовариства.

У цьому контексті міграційна тематика в Україні набуває особливої актуальності. Різкий відтік працездатного населення, масовий виїзд громадян

за кордон, падіння економічної активності, а також масовані ракетні та дронів атаки міст та сіл України – усе це формує складну картину внутрішніх і зовнішніх міграційних процесів. В умовах воєнного стану та на етапі післявоєнного відновлення проблема рееміграції українських громадян, тобто повернення тих, хто змушено залишив країну, стане одним із ключових завдань державної політики. Її реалізація матиме вирішальне значення для відновлення людського потенціалу, підвищення продуктивності праці, стабілізації соціально-економічної ситуації та формування довгострокової стратегії розвитку держави.

Слід зазначити, що російська агресія, хоч і є головним чинником нинішньої хвилі вимушеної міграції, не є єдиною причиною переміщення населення. Як справедливо зауважує О. Сидорчук, існує прямий і очевидний зв'язок між міграційними процесами та рівнем соціально-економічної безпеки, адже саме нестабільність, загрози, брак можливостей для гідного життя змушують людей шукати кращі умови за межами країни [1]. Крім того, неконтрольована та нелегальна міграція може призводити до соціальних, релігійних і політичних напружень, що створює нові виклики не лише для країн-реципієнтів, а й для України в майбутньому, в контексті повернення громадян.

З метою кращого розуміння міграційних процесів доцільно дослідити мотиваційні чинники, які спонукають людей залишати свої домівки. Вагомим чинником виступають воєнні обставини, зокрема збройні конфлікти, окупація територій, масштабні руйнування та загроза життю цивільного населення. Війна змушує людей шукати безпечні умови існування за межами небезпечної території, що провокує як вимушену зовнішню міграцію, так і внутрішнє переміщення населення.

Іншим ключовим чинником, що спонукає до міграції, виступають політичні чинники. Вони включають широкий спектр проблем, пов'язаних із недотриманням прав людини, різними формами дискримінації (релігійної, расової, гендерної), невдоволенням політичною системою, неефективним законодавством, а також політичними репресіями, корупцією, нестабільністю державного управління. Додатково сюди можна віднести обмеження прав меншин, зокрема заборону одностатевих шлюбів, низький рівень соціальних гарантій та загальну нестабільність політичного клімату.

Третя категорія мотивів, які спонукають до міграції – економічні чинники. Серед них – недостатній рівень заробітної плати, обмежені можливості для професійного зростання, брак державної підтримки в певних секторах, нестача інвестицій у виробничу та інтелектуальну інфраструктуру, нестабільність національної валюти, інфляція, а також високий рівень безробіття. Крім того, бажання здобути якісну освіту та підвищити рівень кваліфікації також виступають вагомими аргументами для виїзду за кордон.

Не менш важливими є соціальні чинники міграції, які охоплюють потреби особистого та сімейного характеру, такі як возз'єднання з родиною, одруження, турбота про здоров'я, бажання забезпечити кращі умови для дітей, відпочинок, зміна життєвого середовища або прагнення до підвищення соціального статусу.

Окрема група – екологічні чинники, які посилюють міграційні потоки через погіршення екологічної ситуації, техногенні катастрофи, забруднення повітря та води, кліматичні зміни, зокрема часті посухи, повені, урагани, що роблять проживання у певних регіонах вкрай небезпечним чи навіть неможливим.

Для всебічного розуміння сучасних міграційних процесів, важливо не лише класифікувати мотиви та чинники міграції, а й потрібно проаналізувати динаміку міграційних змін у часі. Так, згідно з офіційними даними, у 2021 році найбільша кількість українських громадян виїхала за кордон з метою працевлаштування або навчання. За інформацією Державної служби зайнятості, було працевлаштовано 112 716 осіб, з яких 80 494 – на термін до 6 місяців, а 848 осіб – на період понад 2 роки. Для порівняння, у 2016 році зафіксовано 79 203 випадки трудової міграції, з яких лише 97 осіб були працевлаштовані на довгостроковий період.

Згідно з соціологічними дослідженнями, кількість українців з досвідом трудової міграції або тих, чиї родичі мали такий досвід, зросла з 13,7% у 2012 році до 29,7% у 2020 році. Помітне зниження цього показника у 2020 році пояснюється обмеженнями, пов'язаними з пандемією COVID-19 та відповідним обмеженням щодо перетину кордонів. [10]

Стосовно географії трудової міграції у 2021 році, найбільш популярними напрямками серед українських заробітчан були Кіпр (22 818 осіб), Польща (18 559 осіб), Велика Британія (9 526 осіб) та Німеччина (9 206 осіб). У свою чергу, країнами, які найбільше зацікавлені в українських трудових мігрантах, виступили Польща, Німеччина та Чехія, де спостерігається дефіцит робочої сили та висока потреба в кваліфікованих працівниках. [9]

Усе це свідчить про комплексний характер міграційних процесів та необхідність їх глибокого аналізу для формування ефективної державної міграційної політики, яка б відповідала реаліям часу, підтримувала права мігрантів та забезпечувала національні інтереси України.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року відбулася докорінна трансформація усієї системи міграційних процесів, які раніше мали переважно економічний або трудовий характер. Воєнна агресія стала детонатором наймасштабнішої міграційної кризи в Європі з часів Другої світової війни, спровокувавши масовий виїзд населення з України як у межах країни (внутрішньо переміщені особи), так і за її кордон.

Із перших днів повномасштабної війни спостерігалася безпрецедентна мобілізація ресурсів з боку європейських урядів, інституцій ЄС та громадянського суспільства країн-членів, спрямована на надання гуманітарної допомоги мільйонам українських біженців. Було створено мережі пунктів тимчасового розміщення, налагоджено функціонування центрів соціальної підтримки, шкіл, медичних закладів, інфраструктури для догляду за дітьми. Значні обсяги фінансування було скеровано на підтримку інтеграційних процесів у країнах, що приймають біженців.

Першими напрямками, які прийняли першу хвилю міграції стали сусідні з Україною держави — Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія, Молдова.

Саме ці країни прийняли основну хвилю евакуйованого населення, включно з тими, хто прямував до родичів за кордон. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), станом на 22 березня 2022 року з України виїхало понад 3,6 мільйона осіб. Найбільше число осіб, які евакуювалося припало на період з 27 лютого по 9 березня 2022 року, коли щоденно виїжджало понад 150 тисяч осіб. Найвищий показник було зафіксовано 6 березня 2022 року — 210 526 осіб на добу [11]. Водночас, починаючи з другої половини березня, темпи виїзду поступово знижувалися, що означало завершення першої хвилі масової евакуації. В таблиці 1 представлено інформацію щодо країн та кількості осіб, які емігрували до них.

Таблиця 1. Інформація щодо країн та кількості осіб, які емігрували до них, станом на кінець березня 2022 року, укладено авторами за даними [2, 5, 9, 10]

№	Країна	Кількість осіб, які емігрували	Особливості
1	Польща	понад 2,1 млн. осіб	мігранти зосередились в мегаполісах, зокрема Варшаві та Кракові, що створило перевантаження міської інфраструктури
2	Румунія	понад 555 тис. осіб	частина мігрантів потрапила через транзит із Молдови
3	Молдова	371 тис. осіб	найвищий показник на душу населення серед приймаючих країн, хоча постійно залишились лише понад 100 тисяч
4	Угорщина	324 тис. осіб	частина мігрантів перемістилась далі
5	Словаччина	понад 256 тис. осіб	значна інтеграційна підтримка
6	Німеччина	Понад 1,2 млн. осіб	один з головних центрів розселення та інтеграції українців

Інформація наведена в таблиці 1 відображає масштаб та складність процесів транснаціонального переміщення населення, що вимагають не лише надання тимчасового захисту, а й розробки довгострокових стратегій інтеграції, соціалізації та рееміграції. Усі країни, що приймають біженців, змушені переглядати політику внутрішньої безпеки, ринку праці, охорони здоров'я, освіти, що вимагає скоординованої політики на рівні Європейського Союзу, міжнародних організацій та національних урядів.

Таким чином, міграційна криза, спричинена російським вторгненням, стала не лише гуманітарною трагедією, а й потужним викликом для всієї системи глобального управління міграцією, поставивши на порядок денний нові підходи до забезпечення прав біженців, створення ефективних політик мобільності та підвищення соціальної стійкості держав.

Після початку повномасштабної війни в Україні 24 лютого 2022 року Європейський Союз оперативно відреагував на гуманітарну кризу, ухваливши 4 березня 2022 року спеціальну Директиву Європейської Ради 2001/55/ЄС щодо тимчасового захисту. Цей правовий акт дозволив українцям, які вимушено покинули територію України після початку воєнних дій, легально перебувати на території країн-членів ЄС (за винятком Данії) протягом одного року з можливістю продовження цього терміну до трьох років. Особи, що

отримали статус тимчасового захисту, набули права на офіційне працевлаштування, доступ до медичних послуг, освіти та соціального забезпечення. Попри те, що Данія не зобов'язана імплементувати цю директиву у зв'язку з її особливим статусом в ЄС, 17 березня 2022 року данський уряд ухвалив національний закон, що надає українським біженцям аналогічний обсяг прав і гарантій, як і в інших країнах-членах ЄС. Закон, що набрав чинності наступного дня, передбачає спрощену процедуру подання заяви на отримання притулку, право на дворічне проживання з можливістю продовження на один рік, а також доступ до праці, освіти, медичного обслуговування та соціальної підтримки.

Проте механізми реєстрації біженців в межах Європейського Союзу суттєво варіюються залежно від країни. У деяких державах процес досі перебуває на етапі налагодження, що пов'язано із перевантаженням служб, дефіцитом персоналу, а також браком досвіду в обробці значної кількості звернень. Окрім того, не всі українці реєструються для отримання статусу тимчасового захисту, особливо ті, хто має біометричні паспорти, що дозволяють перебування до 90 днів у режимі безвізу. Частина осіб залишається в ЄС як туристи, зберігаючи дистанційну роботу або володіючи достатніми фінансовими ресурсами, що дозволяє формального не застосовувати до них статусу «біженця».

Низка країн надають тимчасове житло і доступ до базових послуг навіть без офіційної реєстрації. Водночас багато українців знаходять прихисток у родичів, друзів або небайдужих громадян, які готові допомагати добровільно. Деякі уряди навіть стимулюють такі ініціативи. Наприклад, у Польщі держава надає грошову компенсацію у розмірі приблизно 9 євро за день на одну особу для громадян, які надають житло українським біженцям. У багатьох країнах українці можуть також скористатися базовою медичною допомогою та соціальними сервісами, незалежно від юридичного статусу.

Процес адаптації для українців у нових країнах часто ускладнюється відсутністю знань про національні законодавчі вимоги, мовними бар'єрами, страхами щодо майбутнього або невизначеністю щодо повернення в Україну після війни. Це уповільнює процедури легалізації та реєстрації.

Чимало громадян України сприймають країни, до яких прибули, лише як транзитний пункт, особливо якщо у них є близькі або родичі у більш віддалених країнах або місце першого перебування є перевантаженим. За оцінками експертів, близько 20% українських біженців у перспективі планують переїхати далі до інших країн ЄС.

Зважаючи на продовження військових дій і загрозу ескалації, кількість вимушених переселенців з України має потенціал до подальшого зростання. У цих умовах Європа демонструє безпрецедентну єдність і готовність до спільної відповідальності, що кардинально змінило підхід багатьох держав-членів ЄС до політики прийому біженців і стало потужним прикладом солідарності в часи кризи.

Наслідки сучасної міграційної кризи для Європейського Союзу залишаються непередбачуваними й багатовекторними. На сьогодні вже існує низка занепокоєнь, що охоплюють як економічну, так і соціально-політичну

сфери. Передусім, значне збільшення кількості вимушених переселенців із України створює додаткове навантаження на державні бюджети країн-членів ЄС, а також впливає на рівень податкового навантаження на місцеве населення.

Окрім фінансових аспектів, криза є серйозним випробуванням для внутрішньої згуртованості Євросоюзу, його цінностей солідарності, гуманізму та прав людини, адже інтеграція великої кількості біженців потребує не лише ресурсів, а й суспільної злагоди. Також зростає ризик виникнення соціальних напружень, викликаних конкуренцією за робочі місця, житло та соціальні блага, що може призвести до загострення політичних дискусій щодо міграційної політики. До цього додається потреба в забезпеченні безпеки та стабільності у країнах, які приймають біженців.

Попри ці ризики, ситуація має і низку позитивних проявів. Економічні дослідження, зокрема дані Національного банку, засвідчують, що присутність українських біженців оживила економічну активність у країнах Європи. Українці адаптуються до нових умов, влаштовуються на роботу, сплачують податки і тим самим стають важливою частиною місцевих економік. Так, наприклад, у Польщі та Естонії спостерігалось зростання внутрішнього споживання та купівельної активності, значною мірою завдяки витратам українців у перші місяці після прибуття, коли використовувалися власні заощадження.

Окрім цього, вимушені переселенці мають потенціал швидкої інтеграції в ринки праці, особливо у тих країнах, де вже спостерігається дефіцит робочої сили. Зокрема, українці можуть заповнити вакансії у таких секторах, як сільське господарство, будівництво, готельно-ресторанний бізнес, соціальні послуги, догляд за літніми людьми, а також освіта і наука. Багато переселенців походять із сільських регіонів України, що робить їх підготовленими до роботи в аграрному секторі країн Європи.

Водночас важливим завданням постає розробка ефективної державної політики щодо повернення громадян на батьківщину після завершення війни. Одним із головних бар'єрів для повернення є втрата житла внаслідок бойових дій, тому формування нової житлової політики має стати одним із пріоритетів на етапі післявоєнної відбудови. Ще одним критичним аспектом є збереження освітнього та культурного зв'язку дітей-біженців з Україною, що потребує масового впровадження дистанційного навчання за українськими програмами, надаючи можливість обирати між іноземною та вітчизняною вищою освітою.

Не менш важливим чинником є наявність економічних можливостей для реалізації себе після повернення, зокрема робочих місць і підтримки підприємницьких ініціатив. Ймовірно, дефіцит кадрів у післявоєнній Україні стимулюватиме роботодавців підвищувати заробітні плати, однак держава має відіграти активну роль у сприянні працевлаштуванню та розвитку малого і середнього бізнесу, створивши сприятливе регуляторне середовище.

Втім, слід зважати на реалії: повернення всіх українських громадян, які виїхали за кордон, виглядає малоімовірним. Частина людей, втративши все, почала нове життя в Європі, здобула там стабільність і перспективи. Для них

рішення повернутися може бути надто ризикованим. У зв'язку з цим реєміграційна політика України має бути гнучкою, довгостроковою та привабливою, щоб мотивувати тих, хто бажає повернутися й долучитися до відбудови України.

Висновки. Сучасні міграційні процеси, що виникли внаслідок повномасштабної агресії російської федерації проти України, стали потужним викликом як для нашої держави, так і для міжнародної спільноти. Масштабна вимушена міграція, яка супроводжується численними соціальними, демографічними та економічними наслідками, вимагає розробки ефективної стратегії реагування як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Дослідження засвідчує, що мотивація до міграції в умовах війни має багатовимірний характер — від безпекових і політичних до економічних, соціальних і екологічних чинників. Зміни у динаміці трудової міграції, поєднані зі зростанням вимушеної міграції, змінюють структуру населення, створюють виклики для ринку праці, системи соціального забезпечення та освіти, а також впливають на довгострокові перспективи відновлення країни.

Водночас міграційні процеси відкривають і нові можливості: українці демонструють високий рівень адаптації до нових умов, активно інтегруючись у соціально-економічне життя країн Європи. Їхня присутність стимулює економічну активність, заповнює дефіцит робочої сили, посилює освітній і науковий потенціал у приймаючих країнах.

Ключовим завданням для України після завершення війни стане реєміграція — повернення громадян на батьківщину. Це вимагає формування чіткої державної політики, спрямованої на забезпечення гідних умов життя, відбудову зруйнованої інфраструктури, створення робочих місць, розвиток малого і середнього бізнесу, а також підтримку освітніх і соціальних програм для адаптації та інтеграції повернених громадян.

Таким чином, успішне реагування на міграційні виклики є передумовою стабілізації демографічної ситуації, збереження людського капіталу та забезпечення сталого розвитку держави у післявоєнний період.

1. Сидорчук О.Г. Міграційні тенденції в Україні: безпековий аспект / О.Г. Сидорчук // Публічне адміністрування: теорія та практика. 2019. Вип. 1 (21). С. 1–12.

2. Литвинчук, О. В., & Юрківський, О. Й. (2023). Міграційні процеси в Україні: загрози в умовах російсько-української війни. Економіка, управління та адміністрування, (2 (104)), 71-78.

3. Сімахова А. О., Церковний І. О. Міграційні процеси в Україні в умовах війни: соціальний аспект. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 4(102). С. 61–64.

4. Голота Н. П., Михайлов Р. І., Машталір, М. О. Вплив цифровізації на міграційні процеси: правові аспекти. Академічні візії. 2023. № 17. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/257>.

5. Потапенко В. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні. Нац. ін-т стратег. дослідж., 2023. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad_mihratsia_gotove_03_01_2023.pdf

6. Возняк, Г. В., & Коваль, В. М. (2022). Вимушена міграція в умовах війни в Україні: проблеми виклики та економічні наслідки. Сучасна парадигма публічного управління, 933..

7. Ляшко, М. Я. (2023). Сучасні виклики міграційних процесів та їх аналіз. Геополітика України: історія і сучасність, (2 (31)), 139-147.

8. Чупринський, Б. О., Грачук, В. С., & Карпінська, Н. В. (2023). Роль державної міграційної політики у забезпеченні прав і захисту біженців під час воєнного конфлікту. Академічні візії, (26).

9. Овсянников, Д. П., & Шандар, А. М. (2024). Вплив демографічних змін на управління освітою: виклики та пошук шляхів вирішення неузгоджень. *Галицький економічний вісник*, 89(4), 7-18.
10. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валеvський та ін.] ; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 33 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>
11. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) <https://www.unhcr.org/ua/>

1. Sydorhchuk O.H. Migrantsiini tendentsii v Ukraini: bezpekovyi aspekt / O.H. Sydorhchuk // *Publichne administruvannya: teoriia ta praktyka*. 2019. Vyp. 1 (21). S. 1–12.
2. Lytvynchuk, O. V., & Yurkivskiy, O. Y. (2023). Migrantsiini protsesy v Ukraini: zahrozy v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannya*, (2 (104)), 71-78.
3. Cimakhova A. O., Tserkovnyi I. O. Migrantsiini protsesy v Ukraini v umovakh viiny: sotsialnyi aspekt. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannya*. 2022. № 4(102). S. 61–64.
4. Holota N. P., Mykhailov R. I., Mashtalir, M. O. Vplyv tsyfrovizatsii na migrantsiini protsesy: pravovi aspekty. *Akademichni vizii*. 2023. № 17. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/257>.
5. Potapenko V. Vplyv migrantsii na sotsialno-ekonomichnu sytuatsiiu v Ukraini. *Nats. in-t strateh. doslidzh.*, 2023. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad_migrantsia_gotove_03_01_2023.pdf
6. Vozniak, H. V., & Koval, V. M. (2022). Vymushena migrantsiia v umovakh viiny v Ukraini: problemy vyklyky ta ekonomichni naslidky. *Suchasna paradyhma publichnoho upravlinnia*, 933..
7. Liashko, M. Ya. (2023). Suchasni vyklyky migrantsiinykh protsesiv ta yikh analiz. *Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist*, (2 (31)), 139-147.
8. Chuprynskyi, B. O., Hrachuk, V. S., & Karpinska, N. V. (2023). Rol derzhavnoi migrantsiinoi polityky u zabezpechenni prav i zakhystu bizhentsiv pid chas voiennoho konfliktu. *Akademichni vizii*, (26).
9. Ovsianynkov, D. P., & Shandar, A. M. (2024). Vplyv demohrafichnykh zmin na upravlinnia osvitoiu: vyklyky ta poshuk shliakhiv vyrishennia neuzghodzen. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, 89(4), 7-18.
10. Vplyv migrantsii na sotsialno-ekonomichnu sytuatsiiu v Ukraini : analit. dop. / [V. Potapenko, A. Holovka, O. Valevskiy ta in.] ; za red. V. Potapenka. Kyiv : NISD, 2023. 33 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>
11. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) <https://www.unhcr.org/ua/>